

87907

Vår Fågelvärld 39 (1980): 139-148

Skräntärnans *Sterna caspia* uppträdande i Sverige under hög- och eftersommar

Occurrence of the Caspian Tern *Sterna caspia* in Sweden during high and late summer

ROLAND STAAV

I Sverige finns numera över 1 000 par skräntärna. Efter häckningen från mitten av juli sprider sig tärnorna med sina ungar. Många vistas sedan en tid i insjöar. Dessa skräntärnor kommer huvudsakligen från de mest närbelägna kustkolonierna. Tärnorna besöker insjöarna för att tillgodogöra sig rikedomerna på fisk i ytskikten, främst abborre och mört. När dessa fiskar under augusti drar sig ner på djupare vatten flyttar skräntärnorna bort.

Skräntärnan *Sterna caspia* är i vårt land en typisk Östersjöfågel, som häckar enstaka eller kolonivis på trädlösa skär i yttre havsbandet. Efter det att ungarna blivit ordentligt flygfärdiga bryter familjerna upp och strövar normalt omkring en tid i vissa insjöar innan den egentliga bortflyttningen påbörjas. Detta intressanta drag i skräntärnans biologi har sedan gammalt uppmärksammats men blott givit upphov till kortare notiser i svensk litteratur med undantag av en artikel om marina fågelarters uppträdande i Närke (Gyllin & Källander 1963), där fynden kommenteras i ett större sammanhang.

Syftet med föreliggande uppsats är att ge en detaljerad bild av skräntärnornas uppträdande sedan de lämnat häckningsplatserna och diskutera orsakerna till fåglarnas vandringar till vissa insjöar. Speciellt har jag intresserat mig för observationer av större flockar, när och var de visar sig, relationer mellan föräldrar och ungfåglar, olika koloniers rörelser baserade på ringåterfynd och näringsvalet i insjöarna. Ett exempel på insjöhäckning i modern tid ges också i uppsatsen.

Sammanställningen utgör ett delresultat av en större undersökning om skräntärnans biologi som jag bedriver sedan början av 1960-talet.

Bakgrund

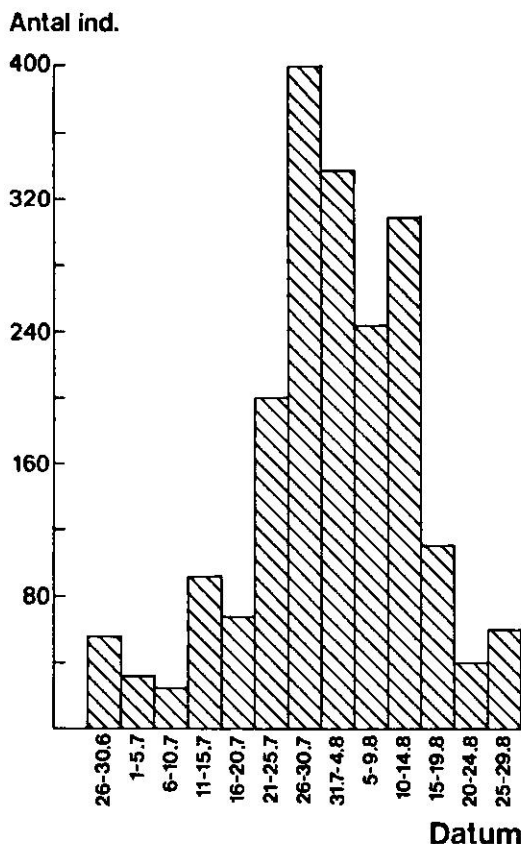
Det häckande skräntärnebeståndet i Sverige beräknades 1971 till 850-950 par, fördelade på 11 kolonier och en rad enstaka par (Staa m.fl. 1972). Beståndet förefaller sedan dess ha ökat genom att en ny stor koloni etablerades 1975 i Småland och uppskattas i slutet av 1970-talet till drygt 1 000 par. Av dessa häckar omkring 90 % längs kusterna från Blekinge till norra Uppland. Icke häckande

skräntärnor uppträder årligen i många insjöar i södra Sverige, även i landets västra delar.

Material och metodik

För att få en så fullständig bild som möjligt av skräntärnornas vandringar efter häckningstid har ett par upprop införts i *Vår Fågelvärld*. Under åren 1972-1975 märktes omkring 3 000 ungar med en färgring och en konventionell metallring i olika kombinationer varje år. Märkning ägde rum i sju kolonier och varje koloni hade sin speciella ringfärg. De märkta fåglarna kunde således både ålders- och ursprungsbestämmas på långt håll flera år efter märkningen. I VF 32 (1973) infördes ett upprop om observationer av färgmärkta skräntärnor. Av speciellt värde för denna undersökning var observationer av årsungar en tid efter det att de lämnat häckningsskären. Det andra uppropet infördes i VF 34 (1975), där ornitologer ombads att sända in uppgifter till författaren om observationer av större flockar med angivande av tidpunkt och lokal. Uppropen besvarades av 47 ornitologer som i många fall kunde ge ett fylligt rapportmaterial huvudsakligen från Roxen, Tåkern, Mälaren och Hjälmaran. Så gott som allt inkommet material härrör från 1970-talet.

Eftersom skräntärnor ringmärkts i stort antal sedan lång tid tillbaka kunde också en hel del snabbåterfynd utnyttjas i sammanställningen. I 54 fall kunde återfynd av ring- och färgmärkta årsungar komma till användning. Dessa utgör en mycket viktig del av primärmaterialet. Dessutom har allt tillgängligt finskt och estniskt ringmärkningsmaterial gått igenom. Slutligen har en omfattande litteraturgenomgång ytterligare ökat materialets omfång.

Figur 1. Den tidsmässiga fördelningen av individer i skräntärneflokar på mer än tio exemplar, uppdelat på femdagarsperioder.

Numbers of Caspian Terns in Swedish lakes as reflected by observations in five-day periods.

Resultat

Tidsschema för större flockars uppträdande i inlandet.

Med stor punktlighet samlas större flockar av skräntärnor på inlandslokalerna i slutet av juli. Figur 1 visar uppträdandet av flockar på tio fåglar eller fler, uppdelade på femdagarsperioder. För att undvika dubbelräkningar har jag bara tagit med maximiantalet tärnor varje säsong på observationslokalerna. Fram till mitten av augusti, en tidsperiod på ca. 25 dagar, finns det gott om större flockar kvar, men sedan blir de plötsligt fåtaliga. Antalet rapporterade flockar från måna-

derna juli och augusti är ungefär lika stort (31:30). Några märkbara skillnader i tidpunkt för häckningens påbörjande har inte kunnat konstateras mellan de olika kolonierna i södra Sverige. Normalt torde äggläggning äga rum omkring 20 maj, och i början av juli är ungarna flygfärdiga. Från Stora Värtan nordost om Stockholm meddelar Håkan Delin följande förstadatum för ungfåglar under åren 1969-71: 19 juli, 19 juli och 24 juli. Tidigaste datum för ungfågel i inlandet rapporteras från sjön Krön vid Vimmerby, nämligen 2 ungfåglar tillsammans med 8 gamla fåglar redan 14 juli 1974 (Lennartsson i brev).

Relationer mellan gamla fåglar och ungar

Vi vet att ungfågeln för sin försörjning är beroende av någon av de gamla fåglarna en lång tid sedan häckningsskåret övergivits (se även diskussionen). Normalt tycks familjerna splittras upp så att ungen eller ungarna följer med och matas av den ena föräldrafågeln. I slutet av juli 1977 observerade jag i Mälaren fem "kullar" varav två bestod av två ungar och tre av en unge var. Samtliga dessa höll ihop med en ensam gammal tärna. I ett material på 20 grupper observerade under juli och augusti bestod 16 (80 %) av en föräldrafågel med en eller två ungar och 4 (20 %) av två föräldrafåglar med en eller två ungar.

Flockstorlekar

Skräntärnorna vilar på traditionella platser i form av exponerade, trädlösa skär, mindre stenar eller låga strandängar varifrån fåglarna ger sig ut på långa fisketurer. Därför varierar ständigt antalet observerade fåglar i en flock och det totala antalet tärnor i ett område är troligen alltid något större än det rapporterade. Eftersom materialet av flockstorlekar är så stort som 64 stycken kan det dock vara befogat att visa fördelningen (figur 2). De vanligaste flockstorlekarna uppgår till 10-29 fåglar, medan den största noterade flokken omfattar nittio fåglar. De relativt blygsamma siffrorna visar att mindre grupper ur kolonierna bryter upp från häckningsplatsen då ungarna nått en viss mognad och flygskicklighet. Detta är helt naturligt då det normalt finns stora skillnader i ungarernas utveckling vid ett visst datum. En del par kan således ha ägg medan andra har så gott som flygfärdiga ungar i mitten av juni.

Regi
efter

Huvv
götla
ket b
beläg
Upp
stor
Östg
ren.
snab
Skåni
samt
konc
och a
Ham
anses
sydvä
exem
de sk
vid I
perio
flock
grupp
rastat
Dessa
Bleki
Söder
augus
besöt

Bl
skrän
Liste)
brev)
också
lands
Öl
skrän
Sträc
Go
famil
och F
Sm
i någ
undat
besöt
(Lenn
sänkt
socke
en st
(Nyd
septe
Uppl
har s
större
har i
Smål
som

Regional översikt av skräntärnornas uppträdande efter häckningstid

Huvuddelen av rapporterna kommer från Östergötlands sjöar och Mälare-Hjälmareområdet, vilket beror på att hälften av skräntärnekolonierna är belägna i Östergötlands, Södermanlands och Upplands skärgårdar och att ornitologtätheten är stor i dessa trakter. Tio av flockarna härrör från Östgötasjöarna och trettio från Mälaren-Hjälmaren. Översikten tar upp observationer och snabbåterfynd av ringmärkta årsungar.

Skåne. Enligt litteraturen uppträder skräntärnan sparsamt i många av de skånska sjöarna med en markant koncentration till sjöarna i nordost. Vanligast är den i juli och augusti, då upp till nio exemplar visat sig samtidigt i Hammarsjön (Cronert & Ny 1974). Observationerna anses ha ökat under 1970-talet vid Krankesjön i sydvästra delen av landskapet med maximalt sex exemplar 4 augusti 1973 (Rudebeck 1974). Utsträckande skräntärnor noterades i ett tiotal exemplar per säsong vid Falsterbo redan i början av 1940-talet under perioden 27 juli–9 september (Rudebeck op.cit.) Större flockar är i Skåne bara kända från Espet vid Åhus, där grupper av gamla och unga fåglar på 20–30 exemplar rastar under tiden 10–31 augusti (Cronert & Ny op.cit.) Dessa härstammar förmodligen från kolonierna i Blekinge, men en unge ringmärkt i Hartsö skärgård i Södermanland 25 juni 1945 påträffades i Ivösjön 4 augusti samma år, vilket visar att även andra skräntärnor besöker de skånska sjöarna.

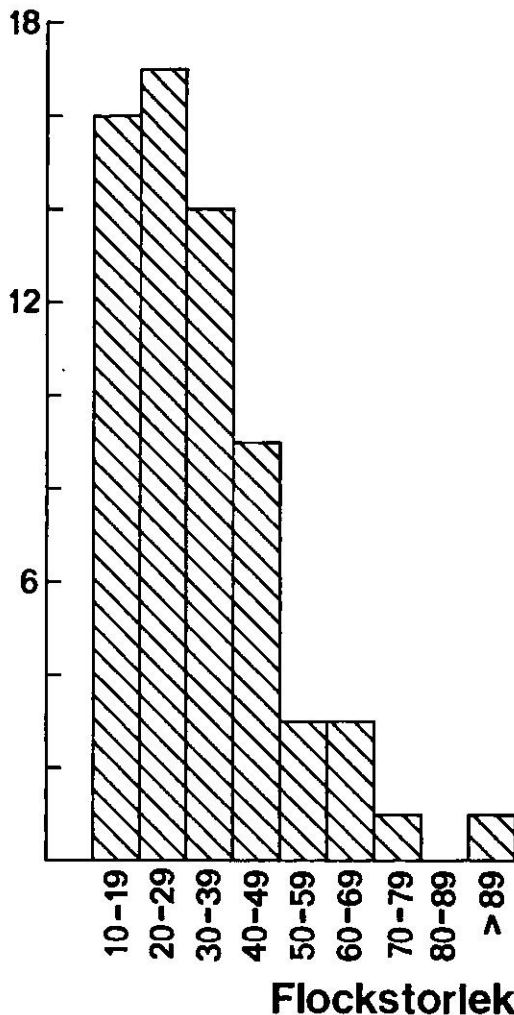
Blekinge. Under större delen av sommaren fiskar skräntärnor regelbundet i de blekingska sjöarna, främst i Listersjön, Björkerydasjön och Sannen (B.-E. Swahn i brev). Ingen närmare tidsangivelse finns dock, så det kan också röra sig om fiskefärder från häckningsskären i landskapets östra skärgårdar.

Öland. Förbi Ottenby sträckte i genomsnitt knappt 40 skräntärnor om året under tidsperioden 1947–1956. Sträcktoppen inföll i mitten av augusti (Edelstam 1972).

Gotland. Skräntärnor uppträder enstaka eller i familjegrupper regelbundet i många insjöar på Gotland och Fårö under hög- och eftersommar.

Småland. Trots sin sjörikedom förefaller Småland inte i någon högre grad attrahera skräntärnorna. Enda undantaget är sjön Krön vid Vimmerby, som årligen besöks av större flockar både vår och sommar (Lennartsson i brev). Krön är en näringsrik, tidigare sänkt sjö belägen ca. 60 km väster om kolonin i Västrums socken (Västerviks skärgård). Den första noteringen av en större flock på 21 ex. härrör från 2 augusti 1954 (Nydahl 1955). En gammal skräntärna som sköts i sjön i september 1952 var märkt som unge på Hättan i norra Uppland 1949. En markant ökning av rastande fåglar har skett efter 1968 med åtskilliga observationer av större sällskap under eftersommaren. Åren 1973–1975 har även ungfåglar observerats i flockarna. I södra Småland är det bara i Skatelövsfjorden av sjön Åsnen som skräntärnor visar sig vissa år (Svensson 1979). I

Antal flockar

Figur 2. Fördelningen i storleksklasser av 64 skräntärneflockar i inlandet.

Pattern of flock size in Swedish lakes after breeding (64 flocks).

norra Småland är skräntärnor årliga besökare i Säbysjön, 5 km söder om Tranås, i Landsjön norr om Huskvarna och vid Visingsö i Vättern (Svensson 1979). Snabbåterfynd från Västrumskolonin visar att skräntärnor också uppträder i sjön Gnötteln vid Hultsfred och Hjortsjön vid Virserum. Utmed kusten utsträcks färderna till Stora Askö i norr och Oskarshamn i söder under juli.

Så snart ungarna är flygga beger sig många skräntärnor från skärgårdskolonierna till insjöarna för att leva på abborre och mört under högsommaren. Foto: Ulf Manhammar.

Västergötland utom Vänern. Synes vara mycket fåtalig efter häckningstiden. Dock visade sig en gammal fågel tillsammans med en ungfågel vid Hornborgasjön 22 augusti 1971 (Zetterberg 1972). Enstaka fåglar visar sig också i Göta älv, Mjörn och Östen under eftersommaren (Ahlgren m.fl. 1972).

Vänern. I mindre antal synes skräntärnan vara årsviss vid Vänern, särskilt omkring Hammarön och i Lurö skärgård samt i Dättern och Kinnevik (U. Carlsson i brev, Svensson 1979).

Halland. Både 1976 och 1977 visade sig i augusti "familjgrupper" på vardera en ungfågel och en gammal fågel vid Morups tånge, Lynga och Galtabäck (Alström m.fl. 1979).

Östergötland. Flera av Östgötasjöarna, speciellt Roxen, Glan och Tåkern är sedan gammalt kända för sina stora skräntärneflocker under sommaren. Redan i början av 1920-talet finns noteringar från Roxen (t.ex. Hannerz 1924, Hedeby 1925). En för årstiden onormalt stor flock på 55 ex. rapporterades från 29 juni 1954 (Gustavsson & Wahlin 1955). Antagligen har en hel koloni blivit störd och tidigt lämnat sin häckningsplats för året. Från Härnaviken i västra Roxen rapporterades dagligen stora flockar från 13 juli–27 augusti 1976 (Molin i brev). Maximalt antal uppträdde 28 juli (49 ex.) och 27 augusti (60 ex.) Drygt hundra ex. kan också rasta vid Vi udde i Glan utan angivet datum (Andersson m.fl. 1957).

Redan från 1920-talet finns uppgifter om större flockar från Tåkern, men det skulle dröja till 1955 innan ytterligare observationer blev kända (Wahlin opubl.) Sedan mitten av 1950-talet har skräntärnor uppträtt årligen (Tyrberg i brev) och i slutet av 1970-talet har stora flockar på upp till 43 ex. noterats (Sandberg i brev). Större mängder anländer omkring 20 juli varefter antalet kulminerar i slutet av månaden och markant avtar under augusti. Tåkern är den västligaste sjö, där skräntärnor i större antal rastar i Sverige.

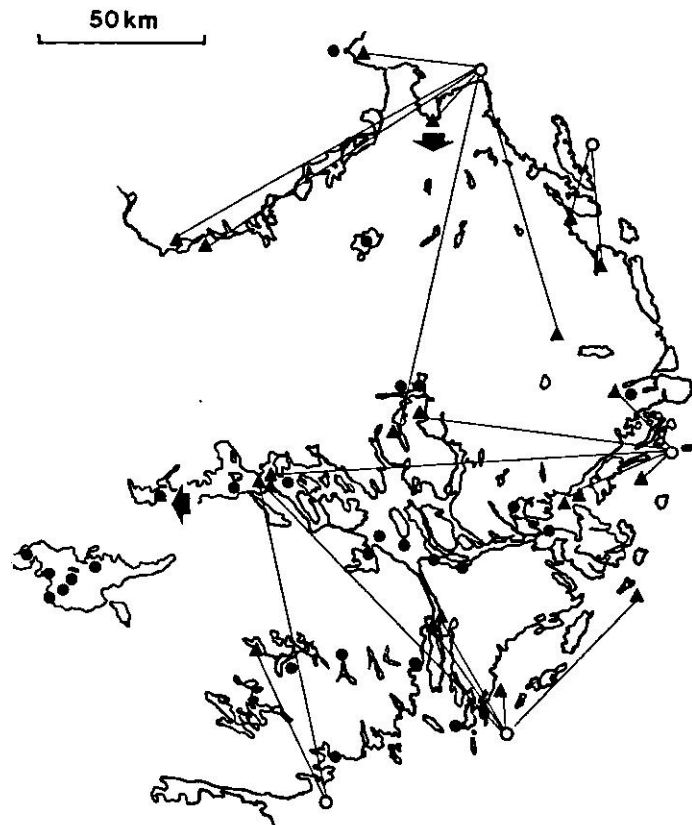
I sjön Järnlunden söder om Linköping rastar skräntärnor regelbundet under sensommaren med maximalt 27 ex. omkring 8 augusti (Andersson & Andersson i stencil). I övrigt uppträder skräntärnor också i många andra Östgötasjöar, men märkligt nog finns varken ringmärkningsåterfynd eller färgringobservationer av årsungar härifrån.

Södermanland utom Mälaren och Hjälmaran. Vid kusten har skräntärneflocker regelbundet rastställen både under våren och sommaren vid Tullgarnsnäset och Strandstuguviken nära Nyköping. På den senare lokalen kan upp till ett 40-tal fåglar rasta samtidigt i slutet av juli (Linderholm i brev). Vassvikarna runt Mörkö och de grunda vattnen vid Torö frekventeras också av större sällskap (Delin, Forsell i brev). Vid Tullgarn sköts 17 augusti 1949 en ungfågel som var ringmärkt i Hartsö skärgård samma år. Från den stora kolonin på Gunnarstenarna utanför Nynäshamn har ringmärkta

Figur 3. Skräntärnornas flygvägar över Östra Svealand. Linjerna sammanbinder koloniskär och fynd av årsungar en kort tid efter det att häckningsplatsen övergivits. Observationer av större flockar och viktiga sträckplatser har också markerats.

Flight-routes of Caspian Terns after breeding. Lines connect breeding-sites with recoveries of immatures a short time after fledging.

- Koloniskär Colony
  - ▲ Ring- eller färgringåterfynd av ungfågel. *Recovery of ringed or colour-ringed juvenile.*
  - Observation av flock på 10 fåglar eller fler. *Observation of flock of ten birds or more.*
- Pil=Viktig sträckplats. Arrow=Important migration-route.

ungfåglar påträffats vid Muskö och Yxlö samt utanför Nämndö under sommaren. Två färgmärkte ungfåglar har observerats vid Mörkö (Delin, Brandel i brev). Från två av de sömländska insjöarna har uppgifter om större flockar inkommit, nämligen Båven (11 gamla och 2 ungfåglar 3 augusti 1969 enligt Isaksson & Nord 1969) och Likstammen (9 gamla och 6 ungfåglar 28 juli 1970 enligt Wahlén i brev). En ringmärkt ungfågel från Källskären hittades död i Båven i slutet av juli 1973 och två av de färgmärkte ungarna från Källskären rastade 19 augusti samma år i Strandstuguviken (figur 3). Även många andra sjöar i östra Södermanland besöks av skräntärnor under eftersommaren bl.a. Runnviken, Hallbosjön och Långsjön vid Hölö (A. Bylin, Hägerroth i brev).

Mälaren och Stockholms inre skärgård. En tredjedel av alla större flockar har rapporterats från detta område. Viktiga rastställen ("tärnsäten") är belägna i Stora Värtan och på fjärdarna runt Vaxholm och Lidingö. Skräntärnor passerar också regelbundet Stockholm, där fiske brukar ske i Riddarfjärden. Familjer har vid flera tillfällen hållit till här ända fram i början av september (Eriksson, Jennings i brev). Från östra Mälaren skriver

Helge Röttorp att skräntärnor uppträder varje sommar. En stor flock "hävdade revir" på en åker vid Kyrkfjärden på Ekerö från 27 juli-29 augusti 1962. Som mest visade sig 36 exemplar (ad. + juv.) samtidigt. Atminstone 50 skräntärnor inräknades 20 juli 1969 på de fem östligaste Mälarfjärdarna. Omkring Ridön i Prästfjärden och i Gripsholmsviken kunde jag själv räkna in minst 49 exemplar 26 juli 1977. Också från Ekolns vikar rapporteras stora flockar, t.ex. ett sällskap på 50 ex. vid Holms kyrka 14 augusti 1967 (Tjernberg i brev). Regelbundet utnyttjade tärnsäten finns på Granfjärden och Grisfjärden omkring Ängsö med maximalt 55 ex. noterade 29 juli 1973 (Lindell i brev). Ännu större siffror med maximalt 70 ex. har noterats från Blacken söder om Västerås 26 juli 1968 (Boberg i brev). Ett markerat västligt sträck av skräntärnor passerar Kvicksund, även om fåglarna flög i båda riktningarna i augusti 1974. Under sträckräkningar av tärnor från gryning till skymning 4 augusti flög 67 exemplar västerut och 10 österut, medan 60 exemplar hade västlig kurs och 44 hade östlig kurs den 11 augusti (Sandgren i brev). I den västligaste Mälarfjärden Galten sker tydligen en koncentration av tärnor, ty här har den största flocken

Skräntörnar på rastplats i innerskärgården. Traditionella "tärnsäten" uppsöks såväl under vårsträcket som efter häckningstidens slut. Foto Etienne Edberg.

Caspian Terns in a traditional resting place.

noterats, nämligen 90 ex. 31 juli 1973 (Lindberg i brev). Ett mindre antal följer troligen Arbogaån mot Väringen vid Frövi, där åtminstone sju olika exemplar visade sig under eftersommaren 1978 (Malmstigen i brev).

Vartifrån härstammar då de många skräntörnorna i Mälaren? Med hjälp av ringmärkningsåterfynd och färgringobservationer kan vi följa tärnornas färdvägar från häckningsskären i havsbandet. Enligt dessa besöks Mälaren med anslutande sjöar av fåglar från minst fyra olika kolonier (figur 3). Från kolonin på Svartlöga-fjärden finns återfynd från Finnhamn och Trälhavet i skärgården och från Ekoln nära Skokloster. Dessutom påträffades resterna efter en ungfågel från ett ensamhäckande par från Svartlögaområdet på Gimpelstenarna i Granfjärden i början av augusti märkningsåret. På samma plats observerades flera färgmärkta ungfåglar från Gunnarstenarna i slutet av juli 1975 och en färgmärkt ungfågel från Källskären visade sig på Grisfjärden vid samma tid (Andersson i brev).

Hjälmaren. Extremt stora flockar har också noterats för Hjälmaren under flera år, vilket förmodligen också har med ovannämnda koncentrationseffekter att göra.

Bland stora flockar kan nämnas 68 ex. i Segersjövikens vid Kvismare kanals utlopp 14 augusti 1978 (Haglund i brev), 61 ex. vid Valen i Storbjälmararen 3 augusti 1962, 48 ex. vid Vinön (bl.a. Gyllin & Källander 1963), 40 ex. i Hästtagaviken 16 augusti 1975 (Haglund i brev) och 32 ex. vid Åssön i början av juli 1964 (Edberg enligt Nilsson i brev). I Sottern ett par mil söder om Hjälmaren visade sig två skräntörnar 1 september 1974 av vilka den ena visade sig vara färgmärkt på Källskären i Södermanland 1972 (Pettersson 1978).

Uppland utom Mälaren och Dalälven. Ett kraftigt synligt sträck in över Uppland noterades vid Ledskär under somrarna 1957 och 1958 (Lundin & Pettersson 1959). 1957 inräknades 182 exemplar och 1958 239 exemplar. Sträcket kulminerade under sista jultiveckan och första augustiveckan. En färgmärkt ungfågel som visade sig här i månads-kiftet juli-augusti 1972 härstammade från Hållnaskolonin (Risberg i brev). En annan årsunge från samma koloni observerades i Hosjön vid Knutby 12 augusti 1973 (Granberg i brev). Större flockar noterades i Tännaren med 26 ex. i månads-kiftet juli-augusti 1976 (Gustavsson i brev) och från

Limma
visade
1975.
kunde
Svartlö
Uppland
Kundh
och Jo
påträff
Dalä
Dalälven
Bylin (Folkär
av ung
år, och
vid Ös
1976
Heden
august
Gäst
gamla
nära C
dessa
ungfåg
öster o
andra
och St
Junevi
Äng
Älnötj
(Holm
august
Väst
skränt
Maxim
Norr
Lule s
årsung
sig en
till Bo
fåglar
1953).
grupp
koloni
fanns c
Lapp
svensk
Varjist
ringmä

Urs
insjöa
kartla
närbe
ensta
ninga
söder
samt i
belag

Limmaren vid Norrtälje vid samma tid 1975. Maximalt visade sig minst 40 ex. vid den senare sjön 11 augusti 1975. Tack vare att minst fem ungfåglar var färgmärkta kunde fåglarnas ursprung spåras till kolonin på Svartlögfjärden. Också i många andra sjöar i östra Uppland uppträder skrântärnor årsvisst, t.ex. i Erken, Kundbysjön och Fysingen (Plazikowski, Frankenberg och Johansson i brev). Årsungar från Gräsökolonin har påträffats vid Hargs bruk och i Skeboån vid Häverödalen.

Dalälven. Skrântärnor uppträder regelbundet längs Dalälven upp till Hovran under sensommaren enligt Bylin (1975). I Bäringen, en utvidgning av Dalälven vid Folkärna rastade minst 10 ex. 1974 (Forslund i brev). En av ungfågarna var färgmärkt i Hällnäs kolonin samma år, och en annan ringmärkt ungfågel påträffades skadad vid Östra Bännäck några km längre österut 1 augusti 1976 (figur 3). Så högt upp som vid Hovran nära Hedemora observerades 6 ex. under perioden 31 juli–14 augusti 1966 (Bylin 1975).

Gästrikland. Den enda kända större flocken på 13 gamla fåglar och 3 ungfåglar visade sig vid Inre fjärden nära Gävle 27 juli 1964. Med stor sannolikhet kom dessa från Hällnäs kolonin liksom den färgmärkta ungfågel bevisligen gjorde som observerades vid Orarna öster om Gävle 24 juli 1972. I mindre antal gästas även andra Gästrikessjöar av skrântärnor t.ex. Mårdängssjön och Storsjön vid Sandviken (Aspenberg i brev och Junevik & Risberg 1979).

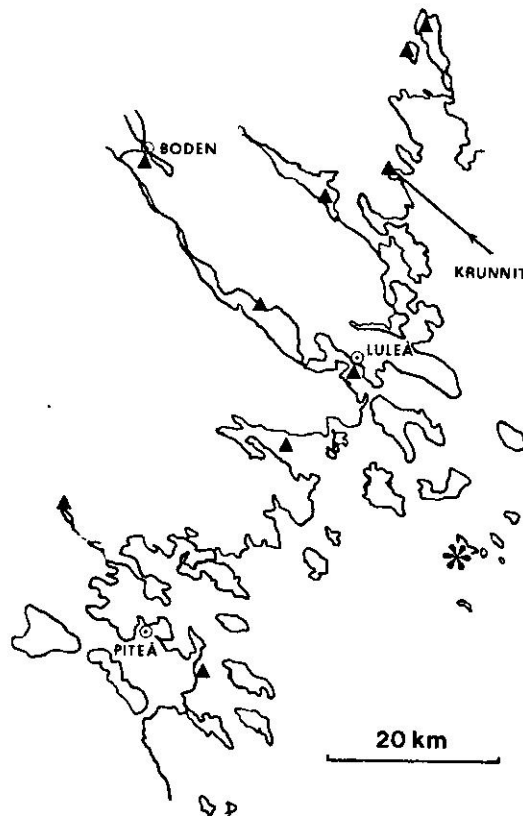
Ångermanland. En skrântärna rapporterades från Alnötjärn vid Näsåker, Ångermanälven 28–29 juli 1971 (Holmberg i brev). 2 ex. 20 augusti och 1 ad + 1 juv. 27 augusti 1972 i Ramstafjärden (Bartler 1973).

Västerbotten. Vid Villanäs i Umeälvens delta tillhör skrântärnor de regelbundna gästerna under juli. Maximalt kan ca. 5 ex. observeras (Svensson 1979).

Norrbotten. Utspridningen av ungfåglar från kolonin i Lule skärgård redovisas i figur 4, där alla återfynd av årsungar markerats. Förutom till kustnära vatten beger sig en del tärnor också långt in i landet längs Luleälven till Boden. Dessutom finns observationer av enstaka fåglar ända upp vid Bredåker och Harads (Blomgren 1953). Också ungfåglar från den finska kolonin på ögruppen Krunnit, belägen ca. 100 km. öster om Lulekolonin, besöker Norrbotten. En ringmärkt fågel återfanns död vid Sundom 24 augusti 1963.

Lappland. Det första kända fyndet av skrântärna från svenska Lappland gjordes 18 augusti 1960 vid Varjisträsk i Pite lappmark. Det var en ungfågel ringmärkt 13 juli samma år på Krunnit.

Ursprunget för de skrântärnor som vistas i insjöar efter häckningstiden är nu ganska väl kartlagt. Tärnorna härrör främst från de mest närbelägna kolonierna vid kusten, även om enstaka längre återfynd visar att långa förflyttningar också kan ske. I området från Dalälven söderut till Bråviken och västerut till Hjälmaren samt i Norrbottens skärgård är denna slutsats väl belagd med återfynd eller observationer av

Figur 4. Utspridningen av ungfåglar från kolonin i Lule skärgård under eftersommaren. Även en finsk tärna från Krunnitkolonin har påträffats inom området.

Dispersal of young Caspian Terns along the coast of Norrbotten in late summer. Also a bird from the Finnish colony at Krunnit has been recovered in the area.

- ▲ återfynd av ringmärkta ungfåglar på eftersommaren. recoveries of ringed juveniles
- ★ kolony colony

ringmärkta ungfåglar (figur 3 och 4). Visserligen saknas bevis för de talrika Hjälmarfåglarnas ursprung, men observationen av en färgmärkt gammal fågel från Södermanlands skärgård i Sottern söder om Hjälmaren pekar på att Hjälmarens skrântärnor har samma ursprung som de i västra Mälaren, vilket förefaller naturligt. Skrântärnorna i Smålands sjöar kommer att döma av de enstaka återfynden också från närbelägna

kustkolonier. Det är egentligen bara inom Östergötland som det ännu inte finns några bevis på varifrån de ganska stora mängderna skräntärnor kommer, men det finns dock flera tänkbara kolonier vid kusten.

Näringsval

För att utröna skräntärnornas näringsval under eftersommaren samlades ett mindre antal spybollar in på ett tärnsäte vid Obygdön i Gripsholmsviken, Mälaren 26 juli 1977. Analysen har utförts av dr. Lauri Koli i Helsingfors som kunde konstatera 27 gällocksben av abborre och 7 svalghen av mört i bollarna. Från sjön Järnlunden i Östergötland meddelar Åke Andersson i stencil att han i spybollar insamlade 8 augusti 1965 funnit rester av abborre i fyra, av mört i tre, av löja i två och av en icke bestämbar karpfisk i en. Trots att bytesmaterial bara samlats in vid ett par tillfällen visar resultatet av analyserna att abborre och mört är de viktigaste bytesfiskarna för skräntärnorna i insjöarna. Se även utförligare resonemang i diskussionen!

Häckningsfynd i insjömiljö

Vid något enstaka tillfälle kan skräntärnor häcka i insjöar. Ett sådant fynd rapporterades från Båven i Södermanland, där Tage Wahlberg fann fem bon med ungar och ägg 8 juli 1957. 14 gamla fåglar flög skränande omkring boskåret. Detta är det första häckningsfyndet av skräntärnor i insjömiljö sedan 1943.

Diskussion

Om skräntärnorna i normalfallet har lagt sina ägg omkring 20 maj och ungarna kläcks efter 22–23 dygn (12–13 juni) ska de vara flygfärdiga i mitten av juli efter en uppväxttid på 28–35 dygn (Fisher & Lockley 1954). Efter ytterligare några dagar torde de kunna följa sina föräldrar till insjöarna, vilket stöds av många observationer. Skräntärneflokkarnas inflygning till vissa stora insjöar och näringsrika sjöar i östra Sverige kan tolkas som en normal företeelse i fåglarnas biologi. Vissa traditionella "tärnsäten" utnyttjas som rastplatser, varifrån fåglarna beger sig ut på vidsträckt fiskefärder. Uppbrottet från häckningsskären sker etappvis av mindre grupper vars ungar nått en viss mognad och flygskicklighet. Detta framgår av att

Figur 5. Kontinentala snabbåterfynd av ringmärkta ungfåglar fram till den 14 augusti födelseåret.

Recoveries of young Caspian Terns on the continent up to 14 August the year of hatching.

flockarna i inlandet alltid är betydligt mindre än storlekarna på kolonierna (se t.ex. Staav m.fl. 1972). I ett par fall kunde det också genom färgmärkning visas att fåglar från samma koloni höll ihop även sedan de lämnat boplatser. Däremot kunde det inte i något fall påvisas att insjöflokkarna innehöll fåglar från flera kolonier.

Den förlängda ungvårdnadstiden hos större tärnor har bland annat observerats hos kungstärnor *Sterna maxima* i Amerika (Ashmole & Tovar 1968). Det har visat sig att skräntärneungarna normalt är beroende av den ene eller båda föräldrafåglarna under lång tid sedan häckningsplatsen övergivits. I en polsk undersökning av skräntärnans flyttbiologi rapporterades liknande förhållanden mellan föräldrar och ungfåglar som i föreliggande sammanställning. I 68 % av alla observerade "familjer" höll en gammal fågel ihop med sina ungar, medan båda föräldrafåglarna visade sig tillsammans med ungarna i 25 % av fallen (Józefik 1969).

Ett märkligt förhållande är att fler skräntärnor visar sig på sträck över Ledskärsviken i norra Uppland än på de effektivt bevakade fågelstatio-

nera Ottenby och Falsterbo. Förklaringen ligger troligen i att skrântärnorna huvudsakligen sträcker ut nattetid över havet på bred front och därför ej uppmärksammas. I figur 5 redovisas samtliga utländska återfynd från ringmärkning och färgmärkning av årsungar fram till 14 augusti, då det ännu kan finnas flockar kvar i svenska insjöar. De första ungfåglarna har nått Sydeuropa och Nordafrika redan i mitten och slutet av juli. Det mest extrema fyndet består av en ungfågel märkt 18 juni 1973 och redan 15 juli samma år skjuten i Kroatien, Jugoslavien. Det är möjligt att de tidigaste fynden kan hänföras till sådana skrântärnor som flyttar direkt söderut utan att flyga in till insjöarna. Fastän fynden är fåtaliga visar de skrântärnornas förkärlek att följa stora floder över europeiska kontinenten till Medelhavet. Sträcktoppen förbi Ottenby i mitten av augusti stämmer bra med resultaten från föreliggande undersökning!

En viktig fråga man kan ställa sig är varför skrântärnorna så regelbundet beger sig in i insjöarna efter häckningen? Med ledning av näringsvalstudierna kommer jag här att försöka ge en förklaring på frågan. Enligt åländska undersökningar på häckningsplatsen är skrântärnan en opportunist som lever på tillgänglig fisk av en viss bestämd storlek (Koli & Soikkeli 1974). Vi vet också att skrântärnorna kan flyga flera mil för att nå lämpliga fiskeplatser under häckningstiden. Av det lilla bytesmaterialet att döma dominerade abborre följd av mört, och samma fiskarter tillsammans med strömming dominerar även det åländska materialet. I en undersökning av den rumsliga fördelningen av fyra pelagiska fiskarter i Lambarfjärden, östra Mälaren, visade abborren ett maximum i ytskiktet den 5 augusti under middagstid liksom även mörten fastän i mindre omfattning (Northcote & Rundberg 1971). Spybollsresterna i mitt material föreföll således att återspegla tillgängligheten av de viktigaste bytesfiskarna. Vid nästa provfiske i Lambarfjärden 22 augusti fanns huvuddelen av abborrarna på 10 meters djup och mörtarna saknades helt i ytskiktet enligt Northcote och Rundberg. Vid denna tidpunkt finns också bara ett fåtal skrântärnor kvar i de svenska insjöarna. Det förefaller således som om skrântärnorna just vid denna tid beger sig på flyttning på grund av brist på tillgänglig föda liksom tidigare konstaterats hos silvertärnan (Lemmetyninen 1973).

Skrântärnan häckar mycket sporadiskt i insjöar.

Skrântärnans kraftfulla silhuett börjar bli en allt vanligare bekantskap i landets insjöar innan höstflyttningen tvärs över kontinentala Europa till Medelhavet börjar. Foto: Peter Öhman.

Tidigare har två fynd rapporterats från Södermanland (Örström 1941, Suchsdorff 1947) och även det moderna häckningsfyndet är från samma landskap. Påstådda insjöhäckningar i Norrbotten betvivlas av Björn Holm i Norrbottens Natur 1970. I flera misstänkta fall rör det sig säkert om iakttagelser av yngre översomrande exemplar.

Jag ber att få framföra mitt hjärtliga tack till alla som medverkat i undersökningen. Sten Österlöf har läst igenom manuskriptet och Peter Öhman har hjälpt till med framställningen av figurerna. Följande personer har på olika sätt bidragit med material: Ingemar Ahlén, Åke Andersson, Per Aspenberg, Göran Bergengren, Lars Boberg, Magnus Brandel, Anders Bylin, Leif Carlsson, Ulf T. Carlsson, Håkan Delin, Bill Douhan, Jan Edquist, Kenneth Engström, Kjell Eriksson, Mats Forslund, Bo Granberg, Lars Gustavsson, Anders Haglund, Olle Holmberg, Per-Åke Hägerroth, Bengt Jansson, Wolf

Jenning, Bo Lagerberg, Ramon Lennartsson, Pontus Lindberg, Lars Lindell, Håkan Linderholm, Jan-Erik Malmstigen, Rolf Molin, Ragnar Nilsson, Mats Peterz, Ove Pettersson, Åke Pettersson, Uno Plazikowski, Lennart Risberg, Helge Röttorp, Hans Sandberg, Leif Sandgren, Jan Sjöberg, Jörgen Sjöström, Bruno Sundin, Björn-Eyvind Swahn, Martin Tjernberg, Tommy Tyrberg, Tage Wahlberg, Lennart Wahlén och Stig Wester.

Summary

The caspian terns leave their breeding grounds a short time after the young birds have been fledged. Most birds fly to certain larger or eutrophic lakes in the eastern parts of Sweden, where they spend about a month before the southward migration starts. Like all larger terns the caspian terns have a prolonged parental care period in which the young birds are dependent on the adults for food. Most families are split up in parties of one adult with young or young.

Large flocks of caspian terns, containing mostly 20–30 individuals regularly visit the lakes Boren, Roxen and Tåkern in Östergötland and the lake systems of Mälaren-Hjälmaren west of Stockholm. Analysis of pellets revealed that the terns mostly eat perch *Perca fluviatilis* and roach *Rutilus rutilus* in the lakes. During high summer these fishes are available in the surface-layers, but in late summer the fishes go deeper and are out of reach for the diving terns. Food-shortage could be an explanation to why the large flocks of caspian terns disappear from the lakes as early as in the middle of august. Recoveries of ringed birds show that the terns very quickly cross the continent and reach productive areas in the Mediterranean region.

As a breeding bird in Sweden the caspian tern is restricted to the Baltic. Very sporadic breeding is reported from Swedish lakes. A recent example of this is a colony of five nests with eggs and young in lake Båven in Södermanland in 1957.

Litteratur

- Ahlgren, C.-G. 1972. Fågelrapporter, Södra Älvsborgs län 1969. *Vår Fågelvärld* 31:135.
- Alström, P. 1979. Fågelrapport från Västkusten 1976–77. *Fåglar på Västkusten*, Supplement 1:46.
- Andersson, G. & Andersson, Å. 1971. *Fågelfaunan i sjön Järnlunden 1956–70*. Stencil, 28 sidor.
- Andersson, R., Andersson, L. & Ivarsson, K. 1957. Några fågeliakttagelser från trakten kring Norrköping. *Vår Fågelvärld* 16:139.
- Ashmole, N.P. & Tovar, S. 1968. Prolonged Parental Care in Royal Terns and other Birds. *Auk* 85:90–100.
- Bartler, E. 1973. Fågelrapporter, Ångermanland 1972. *Vår Fågelvärld* 32:300.
- Blomgren, A. 1953. Skräntärnans uppträdande i inlandet. *Norrbotnens Natur* 2:39.
- Bylin, K. 1975. *Dalarnas Fåglar*. Dalarnas Ornitologiska Förening.
- Cronert, H. & Ny, M. 1974. Skräntärnans förekomst i nordöstra Skåne. *Anser* 13:254–256.
- Edelstam, C. 1972. The Visible Migration of Birds at Ottenby, Sweden. *Vår Fågelvärld. Supplementum* 7. Stockholm.
- Fisher, J. & Lockley, R.M. 1954. *Sea-birds*. London.
- Gustavsson, U & Wahlin, B. 1955. Havstrutar (*Larus marinus*) och skräntärnor (*Hydroprogne tschegrava*) vid Roxen. *Vår Fågelvärld* 14:123.
- Gyllin, R. & Källander, H. 1963. Några marina fågelarters uppträdande i Närke. *Fauna och Flora* 58:15–16.
- Hannerz, D. 1924. Fågelnotiser från Östergötland. *Fauna och Flora* 19:46.
- Hedeby, A. 1925. Några iakttagelser rörande fågellivet vid sjön Roxen. *Fauna och Flora* 20:279.
- Holm, B. 1970. Om fågelfaunan i Norrbottens län. *Norrbotnens Natur* 26:86.
- Isaksson, G. & Nord, I. 1969. Båven – en förstudie 1969. *Fåglar i Sörmland* 2:64.
- Józefik, M. 1969. Caspian Tern, *Hydroprogne caspia* Pall. in Poland – the biology of the migration period. *Acta Ornithologica* 11:22.
- Junevik, G. & Risberg, B. 1979. Fågelrapporteringen 1978. *Fåglar i X-län* 10:106.
- Koli, L. & Soikkeli, M. 1974. Fish Prey of breeding Caspian terns in Finland. *Ann. Zool. Fennici* 11:304–308.
- Lemmetynen, R. 1973. Clutch size and timing of breeding in the Arctic Tern in the Finnish archipelago. *Ornis Fennica* 50:18–28.
- Lundin, A. & Pettersson, T. 1959. Några fågeliakttagelser från Ledskär åren 1956–1958. *Vår Fågelvärld* 18:169.
- Northcote, T.G. & Rundberg, H. 1970. Spatial distribution of pelagic fishes in Lambarfjärden (Mälaren, Sweden) with particular reference to interaction between *Coregonus albula* and *Osmerus eperlanus*. *Rep. Inst. Freshw. Res. Drottningholm*. 50:133–167.
- Nydahl, H. 1955. Skräntärna. *Vår Fågelvärld* 14:267.
- Pettersson, A. 1978. *Sottern en inventering av fågelliv och fritidsutnyttjande*. Länsstyrelsen i Örebro län, Naturvårdsenheten.
- Rudebeck, G. 1974. Rapport från Silvåkratornet vid Krankesjön I. Öväntat riklig förekomst av skräntärna *Hydroprogne tschegrava*. *Anser* 13:150–153.
- Staa, R., Almkvist, B. & Hedgren, S. 1972. Skräntärna *Hydroprogne tschegrava* i Sverige 1971. *Vår Fågelvärld* 31:241–246.
- Suchsдорff, A. 1947. Skräntärna har häckat vid insjön i Södermanland. *Vår Fågelvärld* 6:162–163.
- Svensson, L. 1979. Fågellokaler i Sverige. Tredje upplagan. Bonniers, Stockholm.
- Zetterberg, S. 1972. Fågelrapporter, Skaraborgs län 1971. *Vår Fågelvärld* 31:137.
- Örström, A. 1941. Skräntärnan häckande i Mälaren. *Fauna och Flora* 35:184.

Roland Staa, Hornsgatan 47^V,
S-116 49 Stockholm